

1. יד בנימין

דף ס"ט בגמ' שמי הלחם הנזה שריין או חנטה שריי' כו אילימא הנזה דפירא כו' אלא הנזה דעלה וחנטה דעלה מי הוה כהשרשה או לא תיקו. רש"י ז"ל פי' דהצטיא לענין הנזה דפירות האילן דהא שמה"ל מתיר מנחות וביכורים במקדש ומיצטיא להו אי הנזה דעלה סגי בכדי שיתירן שמה"ל להציא ממנו ביכורים או צעי' דוקא חנטה דעלה, ומה שחמה בלח"מ (פ"ז מהל' תמידין הל' כ') על רש"י אמאי לא מיצטיא להו לענין קודם לעומר כבר כ' צחי' רעק"א (על הרמב"ם) ז"ל "צמחכ"ת הא לענין אילן ליכא איצעי לענין קודם לעומר דהא באילן ליכא להדיוט שום איסור ולענין קרבן הא ליכא היתר קודם צ' לחם ולענין דיעבד בלא"ה באילן קודם צ' לחם (אולי ז"ל קודם לעומר) אם הציא כשר כיון דמותרים להדיוט כדאיחא להדיא בסוגיין" עכ"ל, ועיקר כוונת הגאון ז"ל דלענין אילן לא שייך איצעי כלל קודם לעומר דהא אין עומר מתיר למקדש כלל

ומאי איכפת לן אי הוה כהשרשה או לא הוה כהשרשה כיון שהעיקר תלוי רק בשמה"ל, ואכן לפי"מ שהבאנו לעיל (במשנה) בשם חי' הגרי"ז ז"ל דגם למקדש צעי היתר עומר (וכ"ה במלצ"ם צביאורו לתו"כ על הפסוק תקריב מנחת ביכורין הוצא צם' "אבן האזל"), לפי"ז שפיר יש מקום להערת הלח"מ דמאי למיצעי קודם לעומר דאי הנזה לא הוה כהשרשה חסר להו היתר עומר ושזב לא יועיל להו היתר שמה"ל, אבל הגרע"א ז"ל נקט כנראה כפשטי' דלמקדש לא צעי' היתר עומר, (ועי' מה שהארכנו לעיל בדברי הגרי"ז הנ"ל).

2. ספר נזר הקודש

א דף ס"ב בעי רבא בר רב חנן חטים שורען בקרקע וכו' דחצרינהו וזרעינהו קודם לעומר וכו' כמאן דשדא בכרא דמיין ושרינהו עומר וכו' או"ד בטלינהו אנב ארעא, ופירש"י וכו' לקיט להו כגדולין דמיא, יעוי"ש, מכואר מזה דכל עיקר הבעיא אם שייך פעולת היתר העומר להחטים המונחים בקרקע, וזהו מטעם דנחשבים החטים כמאן דליתנהו, ומטילא נשארין באיסורים, ומשמע מזה דאין להסתפק על חטים מותרים משנה העברה שהעומר כבר התירו, דליאסרו עתה מטעם דהקרקע עושה אותם כגידולין חדשים, ובלא השרשה יבואו לכלל איסור, ולא לכלל היתר, והיינו שאין בכח העומר להתיר טרם הושרשו, והבטילות לגבי קרקע אוסרם, ומדלא מבעי ל' לרבא באופן זה, משמע שזה ודאי דאין הקרקע אוסרן, אלא עיקר הבעיא אם יש חשיבות להם להיות בכלל ההיתר של העומר.

3. יד בנימין

וזרעינהו וקא צעי לאיתויי מנחות מינייהו מאי משום מאיכותא הוא וכיון דזרעינהו אזדא למאיכותייהו או דלמא משום כתישומא והשתא נמי כחושה. ומצואר דזה ודאי דאזדא למאיכותייהו ע"י הזריעה וכל השאלה הוא שמה אקור משום כתישומא.

אבן הרמב"ם ז"ל צפ"ו מהל' איסומ"ז הל' כ' מפרש דהספק הוא אי אזלה מאיכותייהו או לא וז"ל "חטים שלקטן מגללי הבקר זרעם הרי אלו ספק אי עברה מיאוסן צזריעה זו או עדיין הן מאוסים לפיכך לא יביא מהן מנחות ואם הביא כשר" עכ"ל. וכבר כ' בלח"מ דשמה הי' לו גי' אחרת צגמ'. והנה רש"י זל מפרש כפשטי' דהשאלה הוא לענין הגידולין וא"כ הדבר פשוט צאמת דע"י הזריעה אזדא למאיכותייהו, אבל הרמב"ם י"ל שמפרש לענין הזרעים עצמן אם חזר ולקטן וכמש"כ צ"שפת אמת". ועי' עוד צ"קרן אורה" שכ' דלפי פשטות דברי הגמ' דהשאלה הוא משום כתישומא א"כ עיקר הבעיא הוא רק לענין לכתחילה אבל הרמב"ם שם מפרש דהשאלה הוא משום מיאוסא יהי' פסול אף דיעצד.

שם צגמ', חמין שצגללי בקר ושעורין שצגללי צהמה מהו כו' לא צריכא דנקטינהו

4. יד בנימין

שם בגמ', פיל שזלע כפיפה מזרית והקיאה דרך בית הרעי מהו, למאי אילימא למיבטל טומאתה תנינא כל הכלים כו' ואין עולין מטומאתן אלא בשינוי מעשה, לא זריכא דזלע הוצין ועבדינהו כפיפה מי הוי עיכול והו"ל ככלי גללים וכו'. מצואר צה דהיכי דזלע כפיפה טמאה שלימה אף אי הוי עיכול וחשיב ככלי גללים מ"מ לא מהני לעלות מטומאתה אלא ע"י שינוי מעשה, ועוד יותר מוז ע"י צ"קין אורה" וצפ"א שכתבו דמוכח בגמ' אפי' אי זלע כפיפה מזרית טהורה נמי לא מהני למיחשב ככלי גללים לענין שלא יקבל טומאה מכאן ולהבא מדלא זעי בגמ' בזלעה כפיפה מזרית טהורה לענין אי מקבלת טומאה

מכאן ולהבא, וכי (צקר"א) שכן מצואר זלשון הרע"צ ז"ל פכ"ה דכלים, אלא שהעירו צה על לשון הרמז"ס פ"א מהל' כלים הל' ו' שכי' כפיפה שנטמאת וזלעה פיל והקיאה דרך בית הרעי הרי היא בטומאתה" ואמאי לא אשמעי רבותא טפי אפי' זלעה טהורה דמקבלת טומאה מכאן ולהבא ולא חשיב ככלי גללים.

5. חידושי בתרא

תתשס"ב) סט. אילימא למבטל טומאתה תנינא כל הכלים יורדין ידי טומאתן במחשבה ואין עולין מטומאתן אלא בשינוי מעשה. ותמה הגרי"ז ז"ל הובא בסטנסיל וז"ל וקשה דמאי פשיט ליה מכל הכלים אין עולין מידי טומאתן אלא בשינוי מעשה, הא הכא נשתנת עצם הכלי ונעשה כלי מגללי בקר דלא

מקבל טומאה וא"כ שפיר אף בלא שינוי מעשה תפקע טומאתו ע"כ. ואין לתרץ כתוס' בא"ד דבלע וז"ל דכל דבר שהוא שלם שניכר בשלימותו שלא נתעכל ולא גלעס בפיו כו' דלא הוו עיכול ע"כ, דאילו כן מה תירצו דבלע הוצין ועבדינהו כפיפה מזרית מי הוי עיכול הו"ל ככלי גללים כו' ואין מקבלין טומאה, וע"כ מיירי כשאנן שלימין כדפי' תוס' ה"ג שם וא"כ גם בבלע כלי נימא הכי, ולכאורה י"ל דהא דנחשב בליעת הוצין ככלי גללים הוא משום מחשבה לבה, שאין שינוי בעיקר צורת ההוצין, רק משום שבעיני הבריות נחשב ככלי גללים, נידון כן. ולכן זה מהני רק כשלא חל דינים אכלי מחמת מעשה, או אמרינן דמחשבה, כשבאין מעשה מתנגד לה, קובע שם כלי גללים עליה. משא"כ כשנעשה כלי ע"י מעשה, אין מחשבת אנשים מועילה להוציא מידי מעשה שקבעה ככלי המקבל טומאה, דאין מחשבה מוציאה מידי מעשה, וכדאמרינן בקידושין נט: — מעשה מוציא מיד מעשה ומיד מחשבה, מחשבה אין מוציאה לא מיד מעשה כו' דלא אתי דיבור ומבטל מעשה.

6. תוספות מסכת מנחות דף סט עמוד א ד"ה דבלע הוצין

דבלע הוצין ועבדינהו כפיפה מי הוי עיכול כו' - תימה מי גרע מחיטין שבגללי בהמה דלעיל דלקטן לאכילה מטמאין טומאת אוכלין ואי הוו עיכול לא ליטמו טומאת אוכלין ויש לומר שאני טומאת אוכלין דתלוי בראויה

לגר או לכלב והתם היא חזיא אפי' לגר אבל מזאבים שבלעו תינוקות וטהרו את הבשר וטמאו את העצמות אתי שפיר דטומאת מת לא תליא אלא בעיכולי וא"ת דהכא מסקי' דבשר דרכיך הוי עיכול ובפ"ק דבכורות (דף ז:): תנן דג טהור שבלע דג טמא אסור באכילה ולא הוי עיכול ותירץ רב האי דשאני טומאה דאפושי טומאה לא מפשינן עוד י"ל דהיכא דיצא דרך בית הרעי הוי עיכול טפי מהתם דנמצא במעיו

• חידושי בתרא

תתשסה) סט. תוס' הנ"ל וז"ל ותירץ רב האי דשאני טומאה דאפושי טומאת לא מפשינן ע"כ. יש דמקשים דזהו רק בדיני דרבנן דלא מפשינן טומאה ולכאורה זהו כוונת מסורת הש"ס לע' בביצה ז. דשם אתיא בפירוש דאפושי

טומאה דרבנן וכו'. ולכאורה י"ל דרבנן לא מתנגדים בתקנתן כשבדין תורה מפורש להפך כדפי' הט"ו בה' ר"ה סתקפ"ח סק"ה "שעשו סייג לתורה ולא לעבור על ד"ת", ואם רבנן חשו שלא לאפרשי דיני טומאה, ע"כ גם בדיני תורה הוא כן, דאילו לא, לא היו רבנן מתקנים אחרת.

וא"ת דבפ' י"א דאהלות תנן ומייתי לה בפרק בתרא דשבת (דף קנה:): כמה תשהה במעיו בעופות ובדגים כדי שתפול לאור ותשרף ובעודו במעיו נמי קאמר דהא מייתי לה אכלב שאכל בשר המת ומתל על האסקופה וי"ל דמתניתין דבכורות כרבי יהודה בן בתירא דאמר התם בעופות ובדגים מעת לעת ובלא שהה מיירי אי נמי דגים הנבלעים קשי טפי א"נ נהי דאיפסיל מתורת אוכל לענין טומאת אוכלין מ"מ לענין איסור לא ליהוי עיכול מידי דהוה חלב שבכפרים ונבלת עוף טהור בכל מקום (עוקצים פ"ג מ"ג) שצריך מחשבה אף על גב דלענין איסורא לקי בלא שום מחשבה וזהו כתירוצו של רב האי מיהו אין ראייה מזה דאין לך מחשבה גדולה מזו שמשים החלב בפיו ואוכלו

• חידושי בתרא

תתשסו) סט. תוס' הנ"ל וז"ל א"נ נהי דאיפסיל מתורת אוכל לענין טומאת אוכלין מ"מ לענין איסור לא ליהוי עיכול מידי דהוה חלב שבכפרים ונבלת עוף טהור בכל מקום שצריך מחשבה אע"ג דלענין איסורא לקי בלא שום מחשבה ע"כ. ויש דמקשים דמהו הדמיון, שם מדבר לגבי מחשבה לטומאה וכאן מיירי בדיני עיכול אי נחשבה כמעוכל אם לאו [וע' ברש"ש ובאור גדול ברורות שם]. ולכאורה לפמשכ"ל ד' סימנים מקודם, דגם הא דעיכול נחשב ככלי גללים הוא רק משום מחשבת האדם בלבד דבעיני הבריות נחשב ככלי גללים, ולכן יש לדמות דכמו דמחשבה בעינן רק לקבוע שם כלי לטומאה אבל לענין איסור לקי גם בלא מחשבה, ה"ה לענין עיכול אף דמחשבת כלי גללים קובע בטומאה, מ"מ לענין איסור אכילה יש גם בלי מחשבה.

וא"ת והאמרינן בפ"ב דיומא (דף פא.) זר שבלע שזפין של תרומה והקיא ובא אחר ובלעו הראשון משלם קרן וחומש והשני אינו משלם אלא דמי עצים לראשון אלמא לענין איסור חשיב עיכול ותירץ ה"ר חיים דהתם לאו משום דהוי עיכול אלא לפי שכבר נתחללה התרומה כדאשכחן בפ"ק דכריתות (דף ז:). כהן שסך תרומה בן בתו ישראל מתעגל בה ואינו חושש ומפרש התם טעמא משום דמחוללת כבר וטבעת דלא חשיב עיכול בפ' בהמה המקשה (חולין עא:): התם משום דאקושי טפי ונבילה דלא חשיב התם עיכול היינו בדלא שהה כדי עיכול כדקאמר מי לא עסקינן דאכל סמוך לשקיעת החמה ומתוך הסברא היה נראה בין לענין איסור בין לענין טומאה דכל דבר שהוא שלם שניכר בשלימותו שלא נתעכל ולא נלעס בפיו כגון חיטין שלימים שבגללי בקר ודגים שלימין כגון דג טהור שבלע דג טמא דלהכי נקט בלע דלא הווי עיכול וזר שבלע שזפין של תרומה אף על פי שהן שלימין ולא הוי עיכול פטור השני שכבר נתחללה וזאבים שבלעו תינוקות אף על גב דנקט שבלעו מסתברא שלא היו שלימין

ואותם חיטים שנמצאו במעי תרנגולת בפסח או בשאר עופות ראוי להחמיר עליהם ולאסור אם נתבשלו או נצלו עמהן דלא הוי עיכול ויש בהן איסור חמץ דלא דמיא לההיא דבעופות ובדגים כדי שתפול לאור ותשרף דמיירי בבשר הנלעס ולא נכנס שלם בגוף או מטעם שפירשתי דחיטין קשין הן.

• **איזהו מקומן מסכת מנחות דף סט עמוד א**

ואותם חיטים שנמצאו במעי תרנגולת בפסח וכו' ראוי להחמיר עליהם ולאסור וכו' - דלא כיש שרוצים להתיר מכה המשנה דעופות ודגים כדי שתפול לאור - תוס' בכורות ז: בסוה"ד - או מטעם שפירשתי דחיטין קשין הן - ר"ל כמו שפירש לעיל דדגים הנבלעין קשין טפי, וכ"ש דטעם זה עולה לחיטין דקשין טובא.

7. תוספות מסכת מנחות דף סט עמוד ב ד"ה חיטין שירדו

חיטין שירדו בעבים – [1] פירש בקונטרס ששתו באוקיינוס ובלעו ספינה מלאה חיטין וקשה לר"ת דאי מחוצה לארץ וכי הותרו לשתי הלחם בשביל שהיו בעבים מ"מ ממושבותיכם בעינן וליכא ואי מארץ ישראל וכי נאסרין הן על ידי כך [2] **אלא נראה לי דעל ידי נס ירדו בעבים** כי הנהו אטמהתא דפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נט:).

8. חידושי בתרא

תתשסח) סט: תוס' סד"ה חיטין וז"ל אלא נ"ל דע"י נס ירדו בעבים כו' ע"כ. יש דמקשים דמאי פריך בגמ' ומי איכא כה"ג – הא ע"י נס הכל שייך (ובשלמא לרש"י שואל אי יש היכי תימצא כזה), וכן תי' בגמ' סנהדרין דהקשה כן על אדה"ר – מי איכא כה"ג דבשר ירד מן השמים, אולם ע' בתענית כה., דמשמע מהתם דיש גדרים בהנסים, דאתיא שם דמי שהיתה רגילה בניסים – דגמירי דמיתב יהיבי משקל לא שקלי ולכאורה מהתם אין ראיה כדפרש"י שם ד"ה מישקיל לא שקלי וז"ל בחר דיהיבי ע"כ, והיינו משום דחז"ל אמרו דבמתנת שמים לא שייך להפסידם. ולכאורה כוונת הגמ' אחרת דמי ראוי לנס גלוי כזה בזמנינו, ולמה נסתפק בהלכתא למשיחא.

9. מצפה איתן מסכת מנחות דף סט עמוד ב

תוס' ד"ה חיטין כו' דע"י נס ירדו בעבים כי הנהו אטמהתא דפ' ד' מיתות. [א] **ובס' מנחת כהן הקשה דא"כ יופסלו למנחות דהא קי"ל דבעינן קרבן ממשקה ישראל מן המותר לישראל ומעשה נסים לא הוי מן המותר דאיתא בתענית שאסור ליהנות ממעשה נסים.** [ב] וכיוצא בזה כתב בידי משה ריש שה"ש דמעשה נסים פסול למזבח כיון שאסור ליהנות ממנו. **ולי נראה דאיסור זה אינו אלא ממדת חסידות ולא מן הדין.** ותדע שהרי גבי הנהו אטמהתא דפ' ד' מיתות מבעיא לן התם אי הוו דבר טמא או דבר טהור ופשוטו אין דבר טמא יורד מן השמים. וש"מ דמותר מה"ד דאל"כ מאי נ"מ בטמא או טהור. וכן יש ללמוד מדאי' בנדריים (דף נ) בעובדא דר"י שנעשה לו נס שנתמלא מקומו זהובים ואמר חזי מאי איכא מיהו לא ניחא לי דאיתהני בהדין עלמא. משמע דאי הוה ניחא ליה היה רשאי ליהנות מהמעוה שנמצאו לו בנס. עוד יש לה"ר מדאמר לקמן (דף עו) התורה חסה על ממנון של ישראל ויליף לה מדכתיב והשקית את העדה ואת בעירם. ואי איתא דאסור ליהנות ממעשה נסים קשה דא"כ אינו מוכח דהתורה חסה דאימא דאיצטריך להתיר להשקותם אף על פי שיש בזה הנאה ממים שבאו ע"י נס. אלא ש"מ דמשום היתרא לא איצטריך קרא ולכך יליף מיניה דהתורה חסה:

10. יד בנימין

דף ס"ט ע"ב בגמ' חטים שירדו צעזים מהו
למאי אי למנחות אמאי
לא אלא לשטה"ל וכו'. נעי' בהגהות "מנפה
איתן" שהצ"ח להקשות בשם ס' "מנחת כהן"
לפי' התוס' דמיירי שירדו ע"י נס הא"ך יוכשרו
למנחות הא אסור ליהנות ממעשה ניקים וצעי'
ממעשה ישראל, והצ"ח גם מס' "ידי משה"
על ריש שה"ש דמעשה נקים פסול למזבח
כיון שאסור ליהנות ממנו, ועיי"ש ש"כ ליי"צ
דאינו אסור אלא ממדת חסידות והצ"ח כמה
ראיות לזה יעוי"ש. והא דלא מיצט"ח בגמ'
גם לענין אי מותר להקריבו לעומר עי' "קרן
אורה" ש"כ דס"ל לר"ז דקליר צומנו מעכב
וצכה"ג פשיטא דלא הו"י שם קלירה. (ועי'
עוד בשפ"ח).

11. שפת אמת מסכת מנחות דף סט עמוד ב

בגמ' חטים שירדו בעבים. ערש"י ותוס' ולפי' התוס' קשה אמאי פשיטא להגמ' דלמנחות כשרים מנלן דהוי כסולת
מחטים שבארץ. והא דלא מפרשין האיבעיא לענין אי אסורין קודם לעומר. י"ל דפשיטא דלחם איקרי
דאפי' מן נקרא לחם מן השמים רק לענין שתי הלחם מספקא לר"ז משום דכתיב ממושבותיכם. ולפי'
רש"י שבלעו ספינה ק"ק דבזמן שתי הלחם תחלת קציר חטים רחוק לתלות שבלעו מחטים חדשים. ואפשר
מיירי כגון שראו שנטבע ספינה חטים מן החדשים. או דס"ל כמ"ד דדיעבד עם הביאם מישנים כשר כדלקמן
(ד' פ"ג):

12. איזהו מקומן מסכת מנחות דף סט עמוד ב

האם למנחות ושתי הלחם בעינין חיטין שגידולן מן הארץ?

כן דן הקר"א בסוגיין, דהלא אם ע"י נס נעשו החיטין נמצא שאין גידולן מן הארץ.
וראה באור שמח (מעילה ה. ו. - מהוספות) שנקט בפשיטות דהגדל ע"י נס לא חשיב גידולי הקדש [לישב
ההיא דיומא לט: שנטע בו מיני מגדים של זהב ומהן פרנסתן של כהנים], והביא ראיה מפירוש הרד"ק שכתב
לענין כד השמן דאלישע דהניתוסף ע"י נס לא חייב במעשר.
ועוד בענין זה האם שמן של נס חשיב שמן - יעוי' בכלי חמדה פ"ר ויקהל (ע"פ והנשיאים הביאו).

13. שו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא - אורח חיים סימן סז

א' מה שהקשה על המרדכי בפ' כל שעה דצואת תרנגולים אינו מחמיץ כמו שגללי בהמה אינן מחמיצין כדאמרינן
במנחות דף ס"ט ע"א חטין שבגללי בקר ושעורין שבגללי בהמה מהו כו' אלא למנחות כו' והא ליכא למימר
לחמיץ שבתודה דמנחות משמע כל המנחות. והקשה מעלתו דהרי שם ע"ב קאמר חטים שירדו בעבים מהו
קאמר גם כן אי למנחות ושם ודאי בלחמי תודה מיירי דהרי מי גשמים מחמיצים ולא לתר מחמיץ דמי
גשמים חמים הם ע"כ דברי מעלתו. ותרי תמיהה חזינא בדבריו תדא מה שכתב דמי גשמים חמים הם מנ"ל
הא:

ושנית היכן נזכר שם שירדו עם הגשם והרי לא קאמר אלא שירדו בעבים ולדעת התוס' שם שירדו בנס א"כ מהי תיתי לומר שירדו עם גשמים דלמא לא ירד אז רק חטים לבד. ואף לדעת רש"י שכתב שירדו עם המטר כששתו העבים באוקיינוס בלעו ספינה מלאה חטים ג"כ לא ידעתי קושיא דאולי החטים היו במרצופים של עור וכך בלעום ואל תתמה שהרי בלעו הספינה ג"כ וא"כ כך ירדו החטים תוך המרצופים או תוך חביות:

14. יד בנימין

אבן ז"ק רן אורה" לנדרים דף נ"ט. (ד"ה ודרך אגב), כ' לייסב דדוקא היכי דעקרה קודם לעומר הוא דמיציעא לן אי התוספת אסור דהוי כזריעה חדשה וכל הנזרע אחר העומר אסור משום חדש, אבל אם הציאה שליש ועקרה אחר העומר וחזר וזרע ודאי הכל מותר (כיון דנשעת זריעה הי' מחובר לקרקע) וכי היכי דאמר רחמנא דכל שהשרישה קודם לעומר העומר מחיר אפי' הגידולין שיגדלו אחר העומר ה"נ כן הוא אעפ"י שעקרה וחזר וזרעה הוי כאילו לא עקרה כלל, אבל כי עקרה קודם לעומר ונשעת העומר לא היטה זרועה כי חזר וזרעה הו"ל כזריעה חדשה עכ"ד, ועי' צחי' המיוחסים להרשב"א ז"ל דמשמע נמי מלשונו כד' הקר"א, (ועי' טה"ק). [ומה דנקט בגמ' הציאה שליש כזר מחבאר לעיל בגמ'].

שם בגמ', שיכולת שהציאה שליש קודם לעומר ועקרה ושתלה לאחר העומר כו'. פירש"י דמיירי שעקרה קודם לעומר, וכזר עמדו זזה כמה מהמפרשים לדקדק מה ראה רש"י ז"ל על ככה לפרש שעקרה קודם לעומר דוקא, ובשפ"א נשאר זזה בלע"ג.

15. שטמ"ק אות ד

16. שטמ"ק אות ד

א. דף על הדף מסכת מנחות דף סט עמוד א

בגמ'; חטין שנזרעו בקרקע כו' כמאן דשדיא בכדא דמי.

ברש"י (שבת דף ע"ג) כתב לחדש שהזרע בשבת, וטרם שהשרישו בקרקע הוציא את הזרעים פטור, דהא אמרינן הכא שכל זמן שלא השרישו בקרקע כמונח בכדא דמי, וא"כ לא עשה כלום, וכמו באופה שאם רדה את הפת טרם שנאפה הרי הוא פטור.

אבל המנחת חינוך (מוסד השבת מלאכת זורע, ומצוה רח"צ אות י"ג), והאגלי טל (זורע אות ח' וט"ז) חולקין על זה, והם סוברים שאף אם יוציא הזרעים טרם השרשה, יהי חייב משום זורע. ובס' דבר אברהם (סי' כ"ג ענף ו') ביאר טעם שיטה זו, שבזריעה אין זה בודאות שאמנם יקלט בקרקע, שהרי עדיין צריך לגשם ועוד דברים. א"כ ע"כ חייבתו תורה על עצם ההכנסה לקרקע, משא"כ באופה שבודאי יתבשל, א"כ אינו חייב עד גמר האפייה, ולכן כשרודה את הפת באמצע פטור.

ומה שהביא הרש"ש ראי' מסוגיין שטרם שנשרשו כמאן דמונחי בכדא דמי, כתב בס' שערי שבת (להג"ר מאיר לוריא שליט"א) סימן ל"ב אות ג' לדחות, דהכא מספק"ל רק אם דין הזרעים כקרקע או כמטלטלין, ולזה אמר שלפני שהשרישו כמאן דמנחא בכדא דמי, אבל לענין פעולת הזריעה, שחשיבותה מחמת שעומדת לצמות, שפיר י"ל שמשעה שהוכשרו לזריעה חייב עליהם, אף אם נטלם אח"כ מן הקרקע.

ב. דף על הדף מסכת מנחות דף סט עמוד ב

בגמ': בעי ר' זירא, חיטין שירדו בעבים וכו' אלא לשתי הלחם.

הקשה בספר מרפסין איגרא (פר' אמור): מאחר ואסור להנות ממעשה ניסים, כמבואר במסכת תענית (כ"ד ע"ב), נמצא שחיטים שירדו בעבים אינן מותרות לאכילה, ואם כן כיצד ניתן להשתמש בחיטים אלו לצורך "שתי הלחם", והלא הלכה היא שצריך "ממשקה ישראל", כלומר שיהיו הקרבנות מן המותר באכילה לישראל?

ובספר הנ"ל (פרק מ"ד) מביא בשם הגאון ר' יחיאל מיכל פיינשטיין ז"ל שתירץ: איסור הנאה ממעשה ניסים אינו מן הדין, אלא ממידת חסידות, כמוכח מדברי רש"י (תענית כ"ד ע"ב ד"ה אמר) שכתב: "ובמה שאפשר להתרחק ממעשה ניסים יותר טוב ונכון". הרי שמעיקר הדין מותר ליהנות ממעשה ניסים, אלא שאין זה טוב ונכון. ואם כן, גם מעשה ניסים נחשב מ"משקה ישראל".

עוד כתב שם (בפר' אמור): גם אם נפרש שחל איסור להשתמש ממעשה ניסים, הרי שאין האיסור בחתיכה הנאכלת, אלא שעל האדם להימנע מלאוכלה, וכפי שכתב רש"י (תענית כ"ד ע"ב א) ש"אם עושים לו נס מנכים לו מזכויותיו" (כמו כן, אכילה של מצוה תהיה מותרת לכאורה). **מאחר שכן אין פסול במאכל, לא ה"חפצא" נפסלת, אלא איסור הוא על ה"גברא", והרי הוא "ממשקה ישראל".**

הט"ז (או"ח סי' תר"ע) כתב ליישב קושיית הב"י (שם) מה הי' הנס בלילה הראשון של חנוכה. הרי הי' בפך השמן כדי להדליק יום א', ותירץ על פי מה דמבואר בזה"ק דאין הברכה חל על כלי ריקן, א"כ איגלאי מילתא למפרע דגם בלילה הראשונה הי' נס, כיון דלא הי' בו אלא כשיעור לילה אחת, וע"כ דלא נשרף כל השמן, דאל"כ איך נעשה בו נס שיהי' עוד שמן, הא הברכה אינו חל על כלי ריקן, וע"כ דגם בלילה הראשונה היה נס. עכ"ד.

והחדושי הרי"ם זצ"ל אמר להוכיח כדברי הט"ז, דע"כ דבנס חנוכה הי' רק ברכה ולא נס, לפי מה דקיי"ל דכל השמנים פסולין למנורה רק שמן זית זך, והנה מבואר כאן בעי ר' זירא חיטין שירדו בעבים מהו למנחות וכו', ועיי"ש בתוס' כיון דע"י נס הוא לא מיקרי ממושבותיכם עיין שם, ומעתה ה"נ, כיון דע"י נס הוא, א"כ לא הוי שמן זית כיון דאינו מזית וממילא פסול למנורה, וע"כ דבנס חנוכה הי' ברכה, וא"כ אותו השמן זית נתוסף ונעשה הרבה, עכ"פ כיון דבא מכח שמן זית המיעוט, הכל הוא שמן זית וכשר למנורה, וא"כ צדקו דברי הטו"ז, כיון דע"כ הי' ברכה ושוב לא חל על כלי ריקן, ומוכרח דגם בלילה הראשון הי' נס עכד"ק.

ובכלי חמדה (פר' ויקהל) כתב להעיר בדברי החדושי הרי"ם זצ"ל. דפשיטא לי' דמה שהוא ברכה נחשב כאותו מין ודינו כשמן זית, ויש לעי' לכאורה על זה מתוספתא הובא בפירושו הרד"ק ז"ל במלכים במעשה דאלישע שכתב בזה"ל: ובתוספתא וכד אתרחיש לה ההוא ניסא אמרת לי' לנביא דה', אית עלי עישור מהאי משחא או לא, אמר לה בעלך זן נביאיא דה' במילתא דליכא עלי' עישורא ואף את לית על משחך עישור, דמן ניסא הוא עכ"ל.

מבואר מהתוספתא, דכיון דהי' מן נס, פטור ממעשר, וע"כ כיון דלאו שמן זית הוא, וא"כ מבואר להיפך, דאפי' מה שבא ע"י ברכה, אינו כמין צומח שיתחייב במעשר. וע"ש שהאריך הרבה בביאור ענין זה.

נסים ונסי חנוכה - דבר שלילי או לא ❧ ————— ❧ • אז ישיר ❧ תכא

ולפי זה נס פך השמן נעשה מעצמו עבור כולם, לא על ידי בקשה או תפילה או פעולת אדם אחרת, ולכן מותר היה להם ליהנות מהשמן ולא היה איסור או מניעה אחרת להדליק בשמן את המנורה.

❧ מצוות לאו ליהנות ניתנו

את שאלת השימוש בשמן של נס להדלקת המנורה נראה לתרץ באופן אחר ע"פ דברי העיני שמואל (מנחות ס"ט ב') שהקשה לפי ר"ת שפירש שהחיטים שירדו בעבים בנס באו, כיצד היו הכהנים רשאים לאכול מהמנחות ומשתי הלחם והרי מעשה נסים אסור בהנאה, וז"ל:

ועל פיר"ת יש לעיין לפי מה דקיי"ל (תענית כ"ד ב') אסור ליהנות ממעשה נסים, איך הותרו לכהנים לאכול שתי הלחם. ואפשר דכיון דקיי"ל מצות לאו ליהנות ניתנו, לא חשיב אכילה זו שנהנה ממעשה נסים.

וא"כ אף הדלקת המנורה מצוה היא ואין השימוש בשמן הנס נחשב להנאה'.

❧ נס יש מאין או יש מיש

הגמרא במסכת תענית (כ"ד ב') מספרת מעשה שאירע לאשתו של ר' חנינא בן דוסא, וז"ל:

הוה רגילא דביתהו למיחמא תנורא כל מעלי דשבתא ושדייא אקטרתא משום כיסופא הוה לה הך שיבבתא בישתא אמרה מכדי ידענא דלית להו ולא מידי מאי כולי האי אזלא וטרפא אבבא איכספא ועיילא לאינדרונא איתעביד לה ניסא דחזיא לתנורא מלא לחמא ואגנא מלא לישא אמרה לה פלניתא פלניתא אייתי מסא דקא חריך לחמיך אמרה לה אף אנא

י ע"ע בספר פרדס יוסף (פרשת ויקהל) שהאריך בענין זה, ודן בשימוש במעשה נסים לצורך קיום מצוה.

להכי עיילי תנא אף היא להביא מרדה נכנסה מפני שמלומדת בנסים.

ביתה היה ריק מעונני, ומחכות הבושה שלא יודע מצוקתה, נהגה אשת ר' חנינא להסיק את התנור כדי שלא ידעו שאין לה מזה לאפות. שכנה רעה שביקשה לביישה דפקה על הדלת כדי לראות שאין לה פת בתנוה, ומרוב בושה הלכה אשת ר' חנינא והסתתרה. מן השמים נעשה לה נס והתנור התמלא בלחם והקערה בעיסת. השכנה שראתה קראה לה בקול שתביא מרדה להוציא את הפת שעמוד להישרף והיא השיבה שלצורך זה הלכה, ומוסיפה הגמרא שבאמת הלכה להביא מרדה כיון שהיתה מלומדת בנסים.

היעב"ץ בהגהותיו לגמרא מבאר שהיה ברשותה מעט קמח אותו היתה רגילה להכניס לתנוה, ועל קמח זה חלה הברכה, בדומה לאליהו ואלישע שבדרך נס גרמו למעט שמן להתרבות, וכשיש לנס על מזה לחול אזי אין איסור ליהנות מומעשה נסים ובדרך זו הותרו כל הנסים המסופרים בגמרא, וז"ל:

משום כסופא כו'. נ"ב אפשר שהיה לה ג"כ מעט קמח בכד כעין מ"ש בצרפית וכן באשת עובדיהו. והיתה נותנתו בתנור. באופן שהיה מקום לברכה לחול עליו. וכח"ג מותר ליהנות ממנו כמ"ש באליהו ז"ל ובצרפית ובנה ובאשת הנביא. וכן הדבר בחומץ דבסמוך שהיו מותרין ליהנות מהנר שדלק בנס. שכל זה נס בי"א. והרי זה כענין שרפא אלישע מי ירחו. ואינו דומה לההיא דלעיל דאייתו מה"ש קמחא דסמידא. לאי בריה בידי שמים הוה.

כלומה, יש חילוק בין נס שהוא בחינת יש מאין, שאינו כשר ואינו נחשב כמושבותיכם, לבין נס שהוא בבחינת יש מיש שנחשב כמו הדבר הטבעי^א.

ולפי דברים אלו אפשר ליישב שאף נס פך השמן היה בצורה זו שמוצאו כד עם מעט שמן טהור, ושמן זה נתרבה בדרך נס של יש מיש, ומותר בהנאה^ב, ורק בנס שהוא בבחינת יש מאין אסור ליהנות^ג.

יא ולכאורה דברים אלו הם שלא כדברי הגר"ח שהזכרו בשם המקראי קודש לעיל, ושלא כדברי הבית שערים שחילק בין נס הנעשה על ידי פעולת אדם שאסור בהנאה, לבין נס הנעשה ללא בקשת ותפילת אדם שמותר בהנאה, ואילו לפי דברי היעב"ץ יסוד ההיתר ביש מיש הוא שזה נחשב למעשה אדם ומותר בהנאה, ואילו נס שהוא בבחינת יש מאין נחשב כמעשה שמים ואסור בהנאה.

יב המשנה הלכות (חלק י"ד סי' י"ב) נדרש לשאלתנו וחילק בין נס גלוי, בו משתנים סדרי הבריאה, לבין נס נסתר הנעשה בדרך טבעית, וז"ל:

ואכתוב לו בזה כלל דמה שאמרו אין סומכין על הנס ואין מקיימין מצוה משמן נסי או חטים שירדו בעבים (מנחות ס"ט) בדרך נס או בהמה שנבראה מספר יצירה או אדם שנברא בספר יצירה אי מצטרף למנין שנסתפקו בזה האחרונים אינו אלא כשהדבר הזה נעשה בדרך נס גלוי בלי שום דרך הטבע בו אבל כשהנס נעשה בדרך הטבע אין זה מקרי נס גלוי וקיים בזה כל המצות.

וכבר הקדימו החיד"א (פתח עינים ברכות ה' ב'), וז"ל:

ועוד אפשר לומר במ"ש פ"ג דתעניות דאין נהנין ממעשה נסים וכתב הרב ישרש יעקב דף נ' משם המפרשי' גבי רבי חנינא בן דוסא שאמר לחומץ וידליק דכיון דהחומץ היה בעולם אלא דנשתנה טבעו יכול ליהנות... דנס גדול הוא ואסור ליהנות ממנו אלא המציאות היה דאייקר חלא וכו' דכיון דהחומץ ישנו בעולם מה שהוקר אינו בכלל אסור ליהנות ממעשה נסים וכההיא דאמר רבי חנינא יאמר לחומץ וידליק ודין עדיפא דלא נשתנה טבעו ושפיר דמי ליהנות ממנו.

ואף הבן יהודע (תענית פ"ג) כתב כעין זה וחילק בין נס ניכר וגלוי לבין נס נסתר שאינו ניכר, והאיסור ליהנות נאמר בנס גלוי, אבל בנס נסתר מותר ליהנות, עיי"ש.

יג ויש להעיר על דברי היעב"ץ מדברי רש"י בפירוש הסיפור אודות אליעזר איש בירתא (תענית כ"ד א') ששם היה נס בבחינת יש מיש, וז"ל הגמרא:

אלעזר איש בירתא כד הוה חזו ליה גבאי צדקה הוה טשו מיניה דכל מאי דהוה